

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα Πάρου

Κιονίσκος φαλλόσχημος¹ παρίου μαρμάρου ἀκέραιος (εικ. 1-3). Εὐρέθη κατὰ τὴν σωστικὴ ἀνασκαφὴ τῶν ὁμόρων οἰκοπέδων Σ. Ἀλιφιέρη – Σ. Δαφερέρα στὴν Παροικιά τῆς Πάρου.² Ἀπόκειται στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Πάρου (ἄνευ ἀρ.).

Ύψ. 0,785μ., περίμ. (ἄνω) 0,485μ., (κάτω) 0,61μ., διάμ. (στὴν βάση) 0,755μ.

Ύψ. γραμμ. 0,007 (Ι) – 0,01 (Δ). Ἡ ἐπιγραφή εἶναι χαραγμένη στὸ πάριο ἀλφάβητο. Τὸ ρῶ πιθανώτατα ἔχει οὐρά (Ϝ).

Πρῶτο ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Πᾶσι, Διωννῦ, πωθενῶς ἔβης πένθως δὲ λέλοιπας
σεαυτῶ τῶϊσι φίλωις καὶ ΠΩΡΙ ἀνφώτερον.

(Φιλολ. Μεταγραφή): Πᾶσι, Διωννῦ, ποθενῶς ἔβης πένθως δὲ λέλοιπας | σεαυτοῦ τῶϊσι φίλοις καὶ ΠΩΡΙ ἀνφώτερον.

Ὁ κιονίσκος θὰ ἦταν ἰδρυμένος σὲ βάση (βαθμιδωτή;) ἐπάνω ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Διωννῦ. Τὸ ἐπίγραμμα εἶναι ἐλεγειακὸ δίστιχο.

Εὐχαριστῶ θερμότατα τὸν ἐπιμελητὴ Ἀρχαιοτήτων τῆς Ἐφορείας Κυκλάδων κ. Γιάννο Κουράγιο, διότι μοῦ ἔχει ἐμπιστευθῆ τὴν μελέτη καὶ δημοσίευση τόσο αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς, ὅσον καὶ μερικῶν ἄλλων προερχομένων ἀπὸ τὴν ἴδια ἀνασκαφὴ, ἀπὸ μακροῦ χρόνου. Ἐπίσης τὴν ἐπιμελήτρια Ἀρχαιοτήτων κ. Ζώζη Παπαδοπούλου, τμηματάρχισ τῆς ἰδίας Ἐφορείας, γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθειά της καὶ τὴν διευκόλυνση τῆς ἐργασίας μου στὸ Μουσεῖο τῆς Πάρου. Στους φύλακες τοῦ Μουσείου κκ. Μανόλη Μπαρμπάρη, Γεωργία Ρούσσου καὶ Δημήτρη Μέντη εἶμαι ὑπόχρεως, διότι ἐδῶ καὶ πάμπολλα χρόνια μὲ μεγάλη προθυμία σπεύδουν νὰ βοηθήσουν καὶ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὴν κατὰ καιροὺς συντελουμένη μελέτη. Ὁ Γιώργος Παπαδόπουλος μὲ βοήθησε σὲ μία ἀπὸ τὶς αὐτοψίες τοῦ λίθου (τοῦ Ἰουνίου 2014) καὶ τὸν εὐχαριστῶ. Τέλος, εὐχαριστῶ τοὺς ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ Ἑλένη Ζαββού, Γεωργία Μαλούχου καὶ Γιώργο Παπαδόπουλο, διότι ἐδιάβασαν τὸ κείμενό μου καὶ μὲ προφύλαξαν ἀπὸ ἀβλεψίες.

1. Πρβλ. τὸν ἐπιτύμβιο κιονίσκο τοῦ Ἐχεβῶλο(υ) ποὺ ἀνέσκαψε ὁ Ν. Ζαφειρόπουλος στὸ ἀρχαῖο νεκροταφεῖο τῆς ΒΑ Σελλάδας, *Ἀρχ.Δελτ.* 19 (1964) Χρονικὰ Β' 3, 409, πίν. 479α. Ὁ Ζαφειρόπουλος περιγράφει ὡς ἐξῆς τὸν ἐνεπίγραφο λίθο: «Στρογγυλὴ στήλη καταλήγουσα ἄνω εἰς κωνικὴν διαμόρφωσιν καὶ φέρουσα καθέτως τὴν ἐπιγραφὴν ΕΧΕΒΩΛΟ. Ὑψος ἔχει 0,49 μ. καὶ ἐνθυμίζει τὰ γνωστὰ εἰς σχῆμα φαλλοῦ ἐπιτύμβια τῆς Σμύρνης καὶ ἄλλων περιοχῶν τῆς Μ. Ἀσίας.» γιὰ τὰ ἐπιτύμβια τῆς Σμύρνης παραπέμπει στὸν F. Milfner, *ÖJh* 1932, Beiblatt 156. Βλ. καὶ D. C. Kurtz – J. Boardman, *Greek Burial Customs*, London 1971, 241-244, εἰδ. σελ. 243-244.

2. Βλ. Γ. Κουράγιος – Σοφία Δετοράτου, *Ἀρχ.Δελτ.* 53 (1998) [2004] Χρονικὰ Β' 3, 793-794 καὶ τῶν ἰδίων *Ἀρχ.Δελτ.* 54 (1999) [2006] Χρονικὰ Β' 2, 788-794.

Διωννῦ (= Διοννῦ)· κλητική· τὸ ὄνομα Διοννῦς μαρτυρεῖται στίς Ἐρυθραί, *I.Erythrai* 173· τὸ φέρει καὶ Σάμος θανὼν στήν Ἀττική, βλ. *IG II² 10226* (πρβλ. Fraser – Matthews, *LGPN I*, 136, s.v.).

πωθενῶς (= ποθεινός)· γιὰ τὴν ἀπόδοση τῆς νόθου διφθόγγου διὰ τοῦ γράμματος Ε στοῦ πάριο ἀλφάβητο πρβλ. Ν. Μ. Kontoleon, *Aspects de la Grèce préclassique*, Paris 1970, 59 (Hansen *CEG I*, 412): Κλένις, *IG XII 5*, 107.9-10: ὠφελέ|το.

Τὸ ἐπίθετο ποθεινὸς ἀπαντᾷ συχνὰ στὰ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα, πρβλ. λ.χ. Hansen, *CEG I* 175 (Παντικάπαιον, περ. 450-400 π.Χ.): σήμα|τι τῶιδ' | ὑπόκει|ται ἀνήρ [π]ολλο[ῖ]|σι ποθεινός | Ταῦρος ἐὼν γενεήν, τῶνο[μ]|α δ' ἐστὶ Τύχων· *IG II² 6004.6-8* [Hansen, *CEG II* 511] (Ἀττική, περ. 390-365 π.Χ.): Περσεφόνης δὲ | δ[ῶμ]α ποθεινὸς ἐὼν σοῖ|[σι φίλο]ις κατέβης· 8523.1-2 [Hansen, *CEG II* 485] (Ἀττική, ἀρχὲς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.): ἐνθάδε Πυθοκλῆς κεῖται πολλοῖσι ποθεινός, | καὶ Σάτυρος νέος ὦν ἔσχεν ἐπωνυμίαν· *IG II² 5224.1-2* [Hansen, *CEG II* 469] (Ἀττική, περ. 375 π.Χ.): ἐνθάδε Θέρσανδρον καὶ Σιμύλον ἀνδρε ποθεινῶ | πατριδί Κερκύραι δέξατο γαῖα τάφωι· *IG II² 6873.5· 7406.4· SEG 26*, 378.1· 39, 285.2· *IG IX 2*, 367 (Reek, *GVI* 1537.4), βλ. τὸ κείμενο κατωτ· *IG XII 6*, 758.3.

ἔβης· τόσο τὸ ἀπλὸ ρῆμα, ὅσο καὶ τὸ σύνθετο καταβαίνω, στὰ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα χρησιμοποιεῖται κατὰ κανόνα, γιὰ νὰ δηλωθῇ ἡ μετάβαση τοῦ νεκροῦ στὸν Ἄδη, πρβλ. λ.χ. *IG I³ 1315.3-4* [Hansen, *CEG I* 84] (Ἀττική, περ. 440-430 π.Χ.): πατρὶ φίλωι καὶ μητρὶ λιπόντε ἀμφοῖμ μέγα πένθος | ὄνεκα ἀποφθιμένω βήτην δόμον Ἄιδος ἔσω· Reek, *GVI* 1537.4-6 (Δημητριάς, 3ος αἰ. π.Χ.): ἦ ῥα ποθεινὸς πᾶσιν ἔβης δόμον Ἄιδος οὐπω | εἵκοσ' ἐτῶν, μῆνας δ' ἕξ ἔτι λειπόμενος | Διόγενες· κατέβης, βλ. ἀνωτ. *IG II² 6004.6-8* [Hansen, *CEG II* 511].

πένθος δὲ λέλοιπας· πρβλ. τοὺς στίχους τοῦ ἀνωτ. παρατεθέντος ἐπιγράμματος *IG I³ 1315*· ἐπίσης *IG II² 11169.5-6*: σοῖς δὲ φίλοις καὶ μητρὶ κασιγνήταις τε λέλοιπας | πένθος ἀείμνηστον σῆς φιλίας φθίμενος. *IG II² 7227.11-14*: πένθος μητρὶ λιποῦσα κασιγνήτῳ τε πόσει τε | παιδί τ' ἐμῶι θνήσκω καὶ με χθῶν ἦδε καλύπτει. *IG XII 6*, 812.1-2: πένθος δ[ἐ] φίλοι[σι]ν | πᾶσι λιπῶν θν[ή]ισκω...

ἀνφώτερον (= ἀμφότερον)· τὸ οὐδέτερο τῆς ἀορίστου ἀντωνυμίας ἀμφότερος -α, -ον ἔχει ἤδη ὁ Ὅμηρος ὡς ἐπίρρημα ἀκολουθούμενο ἀπὸ τὰ τε...καὶ ἢ τε... δὲ... (LSJ⁹ s.v.), βλ. λ.χ. Ὅμ. *Ἰλ.* Δ' 144-145: βασιλῆϊ δὲ κεῖται ἄγαλμα, | ἀμφότερον κόσμὸς θ' ἵππω ἑλατῆρί τε κῦδος. Πιστεύω ὅτι καὶ στοῦ δημοσιευόμενου ἐπίγραμμα ἡ λ. ἔχει τὴν σημασία τοῦ ἐπρρημάτος καὶ ἀναφέρεται στοῦ πένθος πὺν κατέλιπε μὲ τὸν θάνατό του ὁ Διωννῦς τόσοσιν στοὺς φίλους, ὅσο καὶ στοὺν ἢ στήν ΠΟΡΙΝ (βλ. κατωτ.)· τὴν ἴδια λειτουργία, -δὲν ἐννοῶ τοῦ ἐπρρημάτος-, ἔχει καὶ ἡ λ. ἀμφοῖν στοῦ ἐπίγραμμα *IG I³ 1315* (βλ. ἀνωτ.).

ΠΩΡΙ (= ΠΟΡΙ)· δοτική (ἰων., πρβλ. πόλι Ἡρόδ. 1, 153: ἐν μέση τῆ πόλι· 6, 8: ἐπὶ τῆ πόλι τῆ Μιλησίων κειμένη). Δὲν μετέγραψα τὴν λέξη, διότι δύο ἐκδοχὲς εἶναι πιθανές· μπορεῖ νὰ εἶναι δοτικὴ τοῦ ἀνδρικοῦ κυρίου ὀνόματος Πόρις, -ιος· τὸ ὄνομα εἶναι σπάνιο. Στὴν Ἀττικὴ³ τὸ φέρει τεχνίτης λιθουργός· εἶναι γραπτὸ περὶ τοῦ τόρμου σφονδύλου τῶν Προσυλαίων (437-432; π.Χ.), βλ. Α. Κ. Ὁρλάνδου, *Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων*, 2,

3. Ἡ γενικὴ τοῦ ὀνόματος κατὰ τὴν Ἀττικὴ κλίση θὰ εἶναι Πόριδος.

Ἀθήναι 1959-60, 159 (IG I³ 1388 bis). Μαρτυρεῖται ἄπαξ ἐπίσης στήν Θάσο, βλ. LGPN I, 382, s.v., στὰ τέλη τοῦ 5ου ἢ τῆς ἀρχῆς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., καί ἑπτὰ φορές στήν Μακεδονία καί Θράκη, βλ. LGPN IV, 286, s.v., στὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.: οἱ δύο πρωιμότερες μαρτυρίες εἶναι τῶν περὶ τὸ 350 π.Χ. χρόνων (σελ. 286, ἀρ. 3 καὶ 4).

Ἡ δευτέρη ἐκδοχὴ εἶναι νὰ πρόκειται περὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ πόρις, -ιος, ἢ = πόρτις, ἢ (LSJ⁹, s.v.: *calf, young heifer, younger than* δαμάλη, *young cow*): μεταφορικῶς ἢ λ. σημαίνει καὶ τὸ κοράσιον, τὴν νεαρὰ κόρη, τὸ κορίτσι (*girl, young maiden*), βλ. Εὐρ. *Ἰκέτ.* 628-631: ἰὼ Ζεῦ, τᾶς παλαιομάτορος | παιδογόνε πόριος Ἰνάχου,⁴ | πόλει μοι ξύμμαχος | γενοῦ τᾶιδ' εὐμενῆς. Λυκ. *Ἀλεξ.* 102: καὶ τὴν ἄνυμφον πόρτιν ἀρπάσας λύκος... 183-185: οἱ δ' αὖ προγεννήτειραν οὐλαμωνύμου | βύκταισι χερνίψαντες ὠμησταὶ πόριν, | τοῦ Σκυρίου δράκοντος ἔντοκον λεχώ,... 495-498: ...τοῦ ποτ' εἰς λέχος | λαθραῖον αὐτόκλητος Ἰδαία πόρις⁵ | ἢ ζῶσ' ἐς Ἄιδην ἴξεται καταιβάτις, | θρήνοισιν ἐκτακεῖσα, Μουνίτου τοκάς.

Ἡ ἐπιλογή τῆς μεταγραφῆς τῆς λέξεως ὡς ἀνδρικοῦ ὀνόματος (Πόρις)⁶ θὰ ἔθετε τὸ ἐρώτημα ποιά ἦταν ἡ σχέσις τοῦ ἀνδρὸς τοῦ κατονομαζομένου μετὰ τοὺς φίλους (προσφιλεῖς) πρὸς τὸν τεθνεῶτα: ἐπρόκειτο ἄραγε περὶ συντρόφου του;

Κατὰ τὴν δευτέρη ἐκδοχὴ ἡ λέξις πόρις θὰ ἀναφερόταν στήν μὴ κατονομαζομένη πεταχτούλα φιλεναδίτσα τοῦ Διονῦ. Τὸ κατὰ τὰ ἄλλα τυπικὸ αὐτὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα θὰ ἀπέπνεε στὸν ἀρχαῖο παροδίτη τοῦ τάφου μὰ πνοὴ δροσιάς καὶ τρυφερότητος τῆς ἄγνωστης νεαρῆς συντρόφου τοῦ νεκροῦ. Ἡ ἴδια πνοή, πιστεύω, φθάνει καὶ στὸν σημερινὸ ἀναγνώστη.

4. Πόριος Ἰνάχου (τοῦ κοριτσιοῦ τοῦ Ἰνάχου): ἐννοεῖ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰνάχου, τὴν Ἰώ, τὴν ὁποία ἐρωτεύθηκε ὁ Ζεὺς. Γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὴν ἐκδίκηση τῆς Ἥρας, ὁ Ζεὺς τὴν μεταμόρφωσε σὲ ἀγελάδα. Ἡ Ἰώ ἀπὸ τὴν σχέση τῆς μὲ τὸν Δία ἐγέννησε τὸν Ἑπαφο.

5. Scholia in Lycophr. 495: <Ἰδαίαν> οὖν <πόριν> ἀλληγορικῶς τὴν Λαοδίκην.

6. Ἐὰν πράγματι τὸ ὄνομα εἶναι ἀνδρικό, ἢ πρώιμη ἐμφάνισή του στήν Πάρο καὶ στὰ τέλη τοῦ 5ου ἢ ἀρχῆς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. στήν ἀποικία τῆς Θάσο, συνιστοῦν ἰσχυρὴ ἔνδειξη ὅτι ὁ Πόρις τοῦ σφονδύλου τῶν Προπυλαίων ἦταν Πάριος μαρμαροτεχνίτης. Εἶναι γνωστὸ ὅτι Πάριοι λιθοξοοὶ ἐργάζονταν στήν πόλη τῶν Ἀθηνῶν καὶ μετὰξὺ αὐτῶν ἐξέχουσα θέση κατεῖχε ὁ γλύπτης Ἀγοράκριτος.

Εικ. 1. Ο επίτύμβιος κιονίσκος.

Ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα Πάρου

Εἰκ. 2-3. Ἡ ἐπιγραφή.